

Thomas Mathiesen
Cadenza. A Professional Autobiography
London: EG Press Limited. 2017

Thomas Mathiesen (TM) anger i titeln på sin självbiografi *Cadenza. A Professional Autobiography* att det just rör sig om en beskrivning av hans yrkesmässiga eller professionella liv. Omvänt innebär detta att det personliga får mindre plats. För dem av oss som fått träffa och lära känna TM är det kanske inte helt överraskande. Hans engagemang i offentligheten har varit så intensivt. Det är svårt att tänka sig att de frågor som sysselsatt honom inte alltid skulle ha upptagit honom även i det privata.

Trots självbiografins titel finns det dock utrymme för familjen. Hans anfäder och anmödrar, hans uppväxt och hans bildningsresa som ung får ett tydligt utrymme. I inledningskapitlet har också en skildring av andra världskriget baserat på moderns dagböcker och minnen inkluderats. Detta avsnitt är läsvärt. Att vid sidan av den mer kända historien, om Tysklands anfall på Norge, striderna månaderna efter, deportationen av judarna och motståndsrörelsens kamp, få en skildring av den vardagliga oron, dansförbud, bekymren med att skaffa mat och de olika praktiska lösningarna i krigstidens ekonomi är klart intressant.

Familjen kommer också in som föremål för samhällsvetenskaplig analys. Ett kapitel ägnas födelsens sociologi. TM:s tvillingars födelse var förenad med komplikationer och långvarig sjukhusvistelse. TM vore inte TM om han inte börjat reflektera och anteckna. I slutänden får läsaren en god analys av sjukvården som byråkrati och de oavsedda konsekvenserna av långt drivna effektivitetssträvanden. Trots allvaret i den konkreta situation som skildras får läsaren också uppleva igenkännandets komik och till och med tillfällena till skratt.

»We who loved America« är rubriken på ett kapitel, som i sin imperfektform fångar något viktigt i TM:s utveckling. Modern var norskamerikanska, och entusiasmen över USA och allt amerikanskt var stark åren efter kriget. Som många med TM:s klassbakgrund reste han också efter studenten till USA för att studera. Det som hägrade var en musikutbildning för att bli pianist. Boktiteln *Cadenza* är för övrigt en musikterm som syftar på ett solostycke med utrymme för improvisation. Musikstudierna övergavs dock, och vistelsen i USA resulterade i stället i en examen i sociologi.

TM återvände till USA 1967 för att undervisa vid Santa Barbara. Hans entusiasm för landet svalnar nu, då alla han träffar på stöder Israel i sexdagarskriget

samma år. Hans personliga förändring av inställningen till USA sammanfaller förstås med den bredare kritik som nu utvecklas bland många akademiker och andra världen över. TM framhåller dock också vad han uppfattar som en amerikansk akademisk imperialism. Amerikansk sociologi togs okritiskt över av européer, och amerikanska akademiker kunde i kraft av USA:s ekonomi resa världen runt och dominera konferenser. Denna kritik ledde till att *The European Group for the Study of Deviance and Social Control*, där TM genom åren varit aktiv, med ett par undantag utestängde forskare från USA på sina konferenser.

Samtidigt är TM tydligt influerad av sina vistelser vid olika amerikanska universitet. Mötet med etnometodologerna i Kalifornien gav inspiration till senare engagemang i aktionsforskning och sociala rörelser. Verkligheten var inte alltid som den framstod när den registrerades neutralt och på viss distans av forskaren. Både människors och sociala strukturers väsen uppenbarades tydligare i aktionen och konfrontationen och i ifrågasättandet av det förgivettagna.

Aktioner och konfrontationer har också präglat TM:s akademiska bana. Han har varit engagerad i kritiken av tvångarbete och de tidsbestämda påföljderna. Hans och andras arbete för lösdriverilagens avskaffande dokumenterades i *Løsgjengerkrigen*. I aktionen i Alta för att stoppa ett kraftverksbygge som skulle inverka menligt på renbetesmarker var TM en av de mest framträdande aktivisterna – med dryga böter som följd. Han har tagit strid mot inrättandet av en rikspolisstyrelse och mot Schengenfördraget om ökad övervakning. Och naturligtvis var han på plats vid EU-toppmötet i Göteborg 2001.

Som rättsociolog och professor vid juridisk fakultet har TM:s kritik ofta riktats mot juristernas formella framtoning och tillsynes neutrala roll. Bordsplaceringen i fakultetsrummet bidrar till att upprätthålla hierarki och auktoritetsordning. På ett domarmöte i Italien om strejkrättens juridiska status i olika länder lyckas TM med hjälp av andra stoppa ett försök till politikens juridifiering. Juridikens – men också andra samhällsinstitutioners – disciplinerande roll är central i TM:s omfattande publikation.

Den inriktning TM:s arbete tar får i stor utsträckning sin början i Villan, huset för Institutet för samfunnsforskning. Här var TM ung under »sociologins guldålder«, då det var högt i tak och forskningen var samhällsrelevant. Här fanns flera av den tidens stora inom samhällsvetenskapen, och främst bland dem var TM:s företrädare på professuren, Vilhelm Aubert. Förhållandet var inte alltid okomplicerat och konflikter uppstod. En bild dröjer sig dock kvar, den klassiska av nestorn, Aubert, och hans discipel, TM, på vandring i bergsmassiv i Sydeuropa inbegripna i begåvade samtal på hög höjd över vardagens förtretligheter.

Skildringen av livet i Villan utgör inte bara ett stycke nostalgi. På ett mycket konkret sätt skildrar TM Villans betydelse för aktionsforskningen och engagemanget för marginaliserade grupper. Arkitekturen på den tidigare patriciervillan tillät att olika aktionsgrupper kunde stoppas in i utrymmen i källaren och på vinden. Något sådant vore naturligtvis omöjligt i sociologiska institutionens lokaler på Blindern eller för den delen i Stockholms universitets lokaler där varje modul är inlagd i ett datasystem.

Det helt dominerande projektet i TM:s liv är KROM, Norsk forening for kriminalreform. När fängelser och fångar blev en politisk fråga i slutet av 1960-talet var TM väl förberedd genom sin avhandling från 1965, *The Defences of the Weak*. Efter omfattande intervjuer och deltagande observation på en kriminalvårdsanstalt kunde TM demonstrera de intagnas upptagenhet med frågor om rättvisa och avsaknaden av behandling.

KROM:s uppkomst ska förstås i förhållande till den expanderande välfärdsstaten, där välståndet höjdes avsevärt för folkflertalet men marginaliseringen och utslagningen samtidigt ökade. Förklaringen till uppkomsten vill TM skilja från den om att KROM sedan bestått fram till idag. Han pekar här på, förutom en fortsatt marginalisering i samhället, stödet från Institut för kriminologi og rettssosiologi, den kontinuerliga informationen från fångelserna genom kontakten med fångarna, en asketism och disciplin i KROM, och att föreningen litade till egna krafter och inte blev beroende av staten.

TM gör sin analys av att KROM kunnat bestå delvis i kontrast mot svenska KRUM, som startade vid samma tidpunkt men som upphörde på 1980-talet. Utan behov av att försvara KRUM kan kanske ett par kommentarer ändå utgöra ett bidrag till historien och till de sociala rörelsernas sociologi. KRUM var ett svårstyrt pastorat, styrelsemötena kunde vara stökiga och det tog tid innan flaskorna förbjöds. Dock fanns här möjligen ett ideologiskt element. Författaren Jörgen Erikson, som TM citerar, skrev om det positiva i att det stod en rödvinsflaska på stencilapparaten. Erikson kontrasterade detta mot asketismen och gravallvaret hos RNS, Riksförbundet Narkotikafritt Samhälle, och vissa andra nostalgiska grupper från 68-rörelsen. RNS försökte göra KRUM:s systerorganisation RFHL, som arbetade med dem som hade ett problematiskt narkotikabruk, till en kamporganisation mot knark. Skillnaden i synen på avvikaren och vad som skulle vara tillåtet beteende i organisationerna omöjliggjorde det eventuella samgående mellan KRUM och RFHL, som kunde ha inneburit att KRUM överlevt.

Det stämmer att KRUM blev avhängigt staten genom att ha offentligt finansierade lokaler och också anställda beredskapsarbetare. Genom många lokalavdelningar blev dock arbetet på sikt för betungande för dem som arbetade frivilligt

centralt, och aktiva krumare drog vidare till andra uppgifter. Att KROM däremot består kan också vara en oavsedd effekt av att norska kriminalvården till skillnad från den svenska inte släppte in föreningen på fängelserna. Därmed uppstod inte heller ett stort antal lokalavdelningar med besöksgrupper med krav på service från »huvudkontoret«.

KROM:s kraft kanaliserades i stället mot konferenser på ett högfjällshotell. Detta har i efterhand visat sig vara ett genialt drag. Spåtind har blivit en institution. Här har i närmare ett halvsekel ministrar, stortingsledamöter, kriminalvårdschefer och journalister årligen mött akademiker, KROM-aktivister och fångar för kriminalpolitiska diskussioner. KROM:s begränsade organisation och verksamhet visade sig vara dess styrka.

TM ser samhällsvetenskap som motstånd. Han förordar ett underifrånperspektiv för sociologin. Han ser aktionsforskning som medel för produktion av ny kunskap. En sådan ansats har inte av alla setts som vetenskap. Frågan kan då ställas om TM:s forskning kan sägas ha bidragit till det som är sociologins uppgift, att förstå samhället. Uppenbarligen har den det. Vi har idag genom TM:s produktion större vetenskaplig förståelse av fängelser och fångar, av hur »den dolda disciplineringen« verkar, och hur maktaktiker fungerar genom begrepp som »det ofullbordade« och »in- och utdefiniering«.

TM:s forskning har säkert, likt den vid Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet, skällts för att vara ideologisk. Frågan är om kriminalpolitisk forskning alls kan vara opolitisk. I en ny avhandling från Göteborgs universitet, *En fängslande vetenskap? Kriminologi i Sverige, 1885-1965*, visar Anders Pedersson mycket tydligt att »den kriminologiska kunskapen kan inte vara annat än politisk« (s. 9). Kriminologin ingår i en offentlig diskurs antingen forskarna vill detta eller inte. Brottsligheten har under TM:s tid som forskare alltmer lyfts fram som ett problem i politiken, och forskningsresultat tolkas i en politisk kontext. TM har heller knappast stuckit under stol med den politisk-ideologiska karaktären hos den rättssociologiska och kriminologiska forskningen. Detta är inte sagt som kritik utan utgör en viktig insikt som berikar forskningsfältet. Genom TM:s självbiografi och forskning har vi andra fått vidgade möjligheter att reflektera över vår egen forskning om avvikelse och kontroll i ett politiskt sammanhang.

Det framgår tydligt av TM:s arbeten att individuella och kollektiva insatser gör skillnad. Missförhållanden i samhället rättar inte till sig själva utan att någon agerar. Detta har TM gjort. Hans arbetsinsats för att kritisera kriminalpolitiken har varit – och är – enorm. När jag läser eller träffar Thomas får jag alltid lite då-

Bogannmeldelser

ligt samvete för att inte göra mer. Jag ska nu försöka att mer aktivt föra ut kritiken av kriminalpolitiken i Sverige som är lika oroande som den i Norge.

Henrik Tham, professor emeritus
StockholmsUniversitet